

Миломир Степић*

Институт за политичке студије
Београд, Србија

БАЛКАНСКА (ДЕЗ) ИНТЕГРАЦИОНА СИНУСОИДА

Сажетак

Српско-бугарски односи су пролазили кроз историјске успоне и падове – од сарадње и савезништва, до конкуренције и међусобних сукоба. То и данас утиче на међусобну сарадњу, а још више чињеница да је Бугарска у чврстом „загрљају” ЕУ и НАТО, а Србија формално није. У раду се разматрају предуслови и ограничења, тј. предности и недостаци будућег интензивнијег повезивања две земље, а у складу са обостраним интересима. Аутор полази од претпоставке да ће се доминација евроатлантизма на Балкану окончати и да ће у постзападном раздобљу главну реч водити евроазијске силе, првенствено Русија. Сходно томе, њој ће одговарати преоријентација са меридијанског на упореднички правац балканске интеграције. Њено језгро представљаће српска и бугарска држава, чак и можда унеколико измењеним границама.

Кључне речи: *интеграциони процес, упореднички правац, историјске сметње, геополитички интереси, Србија, Бугарска, Балкан.*

Балкан је „презасићен” геополитиком – неретко и преко ивице пуцања. Стога се обично апострофира као „вериге света”, „земља граничара, у процепу светова”, „прецизни сеизмограф и најмањих

* Научни саветник

поремећаја у свим глобалним порецима моћи” (Матић 1995, 8), те важи за „регион-лакмус” који непогрешиво најављује и идентификује процесе који суштински мењају судбину света. Он сâм због тога трпи најтрагичније деструктивне последице – популационе, територијалне, економске, културно-цивилизацијске, колективно-психолошке... Са унутрашњег лимолошког и политичко-територијалног становишта, изложен је наизменичним укрупњавањима и уситњавањима, односно махом диктираним интеграцијама и насилним фрагментацијама.

У првом случају, *гроситатерај* (Степић 2023, 53) – било да је био резултат експанзије ванбалканских сила, уједињења етно-историјских земаља, пројектованих великодржавних ширења или стварања наднационалних творевина – даје интегрисаност која само привремено и привидно значи мир, стабилност и одрживост, а у чијој сенци, у ствари, „ври испод поклопца балканског лонца”. С друге стране, *клајнитатерај* (Степић 2021а, 193) – било да је проистекао из процеса сукцесивног, фазног ослободилачког процеса, регресије и дезинтеграције окупаторских империја или фрагментације сложених вишенационалних држава – такође резултира нестабилном структуром, са свим одликама изворне или постмодерне балканизације.

Сходно прворазредном значају Балкана за велике силе и „геополитичком магнетизму” којим их неодољиво привлачи, романтичарска српска идеја-начело „Балкан балканским народима” кнеза Михаила Обреновића и Илије Гарашанина из шездесетих година 19. века заносно звучи, али је утопистичка. Моћни креатори светских, евроазијских и европских односа више се придржавају неписаног правила да је „Балкан исувише важан да би био препуштен Балканцима”. Они се надмећу за доминацију у простору таквих квалитета, уклапају га у сопствене геополитичке концепције и геостратегијске планове, настоје да га потпуно или барем делимично укључе у своје интересне сфере, те у првом реду предузимају практичне кораке да га у том контексту политички-територијално структуришу, тј. унутаррегионално интегришу или дезинтегришу.

Сходно том принципу текао је процес ослобађања од туђинске власти, те настајале, стицале међународно признање, територијално се обликовале, шириле и сажимале појединачне модерне балканске државе. Тако су се „костур” и „тело” Србије просторно формирали издужено око моравско-вардарске удолине смера северсеверо-запад-југјугоисток као комуникацијске и геостратегијске „кичме”

Балкана, која је у германским геополитичким плановима апострофирана као осовина експанзионистичке субконцепције *Drang nach Südosten*¹. При томе, доследно је онемогућавано да ослободилачки и државно-конститутивни ток обухвати северне и западне српске земље како се не би направила етнички хомогена, географски компактна и економски снажна, дугорочно одржива и стабилна држава.

Из истих разлога спречен је и њен излазак на море британско-аустроугарско-италијанским „инсталирањем” Албаније. Интеграција „по паралели”, тј. осом исток-запад, дошла је тек са југословенском наднационалном државом, али као „златним кавезом за Србе” (Степић 2018, 297), а ради употпуњавања међуратног антигерманског и антируског Санитарног кордона. На сличан начин учињено је затварање хладноратовског атлантистичког обруча (*Rimland-a*) дуж евроазијског обода око совјетског блока (*Heartland-a*). Крај какве-такве биполарне равнотеже и долазак униполарног дисбаланса донели су растакање Југославије, али то није значило да ће се као алтернатива на њеном „згаришту” (Видојевић 2012, 183) створити интегрална српска држава дуж балканске „хоризонтале” од Тимока до Купе, већ је наметнуто неоколонијално „компримовање” на (пост)југословенски патрљак АВНОЈ-лике „кенанистички обуздане Србије” (Степић 2012, 267–271) дуж „вертикале” од Хоргоша до Драгаша, са опасношћу да буде из јужног смера скраћена до Јариња.

На суштински аналоган начин настала је и ширила се савремена Бугарска – такође сличним смером север-југ. Захваљујући првенствено интересу Русије да се посредством (и) бугарског православног популационо-просторног елемента позиционира на Балкану, ослобођена је и у први мах добила огромну територију, овладавши чак вардарском долином, изашавши на Егејско море и дошавши сасвим близу опседивног руског геополитичког циља – Цариграда и Мореуза (тзв. Санстефанска Бугарска). Међутим, у том историјском тренутку моћан и све доминантнији германски актер – оличен у Аустроугарској и тек конституисаној Немачкој – одлукама Берлинског конгреса редуковао је Бугарску статусно на полусамосталну кнежевину и даље под османским суверенитетом, а територијално само на габарите између Дунава и масива Старе планине (јужно је била аутономна област Источна Румелија, такође унутар Османске империје). Када је бугарски чинилац постао

¹ Видети карту која приказује геополитички и геостратегијски положај Србије (и Бугарске) дуж „дијагонале” од Северног и Балтичког мора до Персијског залива (Pavić 1973, 355).

геополитички употребљив оснаженој, телурукратској Немачкој за њену „Идеју Багдада”, тј. као балканска трансмисија дуж југоисточног правца копненог продора до Персијског залива, те упоредо пресецања руског југозападног, трансбалканског „топломорског вектора” и британског таласократског „Великог империјалног пута”, тада је Бугарској „дозвољено” да 1908. године стекне независност и постане краљевина. А потом се, као и Србија, проширила у Првом балканском рату – и јужно од Старе планине, чак до линије Енос-Мидија надомак Цариграда.

ИСТОРИЈСКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ „ПРТЉАГ” КАО ХЕНДИКЕП (И САВРЕМЕНИХ) СРПСКО-БУГАРСКИХ ОДНОСА

Испред намера да се успоставе блискије везе и остваре заједнички интереси балканских народа и држава – што подразумева и српско-бугарске односе – по правилу стоји бурно историјско наслеђе, проткано суровим ратним сукобима, масовним злочинима, покушајима насилног идентитетског преобликовања, територијалним претензијама и великодржавним пројектима. Чак и ако би се Черчилова констатација „Балкан производи више историје него што може да поднесе” могла сматрати не предрасудом или стереотипом него реалношћу, она не може бити резултат (само) наводне виолентности и амбиција домицилних чинилаца, већ првенствено Балканом геополитички „опчињених” европских сила, а у 20. и почетком 21. века и водећих глобалних „играча”. Испуњавајући њихове циљеве, балканске државе-марионете, предвођене одрођеном, а споља инсталираном елитом, најчешће раде против чак и најелементарнијих националних интереса, уводећи своје земље у конфронтацију уместо сарадње са сродним суседима, док с друге стране, са веома разнородним и доказано супарничким странама праве вештачке интеграције, савезе и чак државне творевине.

У српско-бугарским односима било је раздобља зближавања и савезништава, али и конкуренције, ратних обрачуна и територијалних освајања. Оба народа и државе из средњег века баштине моћ, развијеност и нарочито културно-цивилизацијски сјај проистекао из православног идентитета, о чему и данас сведоче бројне цркве, манастири, утврђења и други археолошки артефакти и историјски извори. Наравно, део наслеђа су и сукоби за примат на Балкану. На

свему томе се темељи и савремена колективна самоспознаја, национални понос и државотворни дух, а неретко и геополитичке амбиције. Значајно заједничко својство јесте и вишевековно робовање под Османлијама, које је оставило вишедимензионалног трага на етничком бићу и у историјском памћењу. Са ослобађањем од туђинске власти и уласком у сферу интереса великих европских сила отпочеле су и конкурентске релације, нарочито у другој половини 19. века. Културном удаљавању доприносиле су и неке далекосежне мере, као што је, на пример, Вукова реформа српског језика и писма.

У првој фази чак је у оквирима Балканског савеза² постојала идеја о заједничкој српско-бугарској држави на челу са Михаилом Обреновићем, те је у складу с тим у Букурешту 1867. године склопљен споразум између Србије и бугарских револуционара. Погибијом кнеза Михаила у атентату 29. маја (10. јуна) 1868. године те намере су утихнуле. Убрзо су почели неспоразуми и надметања око међусобне границе, тј. око широког појаса са једне и друге стране северозападног дела старопланинског лука, да би она обухватила још и читаву пространу област родопске и јужне Старе Србије чију је „кичму” представљао највећи део јужноморавске и вардарске долине.

Конкретна „иницијална каписла”, тј. увертира међусобних анимозитета и сумњичавости која је искључивала сарадњу, повезивање и неки вид интеграције, била је руско креирање привремене великобугарске творевине (око 170.000 km²) у Сан Стефану 1878. године. То је проузроковало српску констернацију и неслагање будући да је било предвиђано да та творевина обухвати и простране области које су се сматрале етно-историјски српским. Када је убрзо исте године на Берлинском конгресу не само враћена под формалну османску власт и изгубила 2/3 „санстефанске територије”, од којих су неке области припале Србији (окрузи Нишки, Пиротски, Топлички и Врањски), то је изазвало неку врсту супротне (не) оправдане бугарске националне фрустрације, а резигнација је било првенствено усмерена управо на Србију. Истовремено, и Србија је била незадовољна јер неки крајеве које је својом војском ослободила и рачунала да јој припадну, није добила (нпр. Трн-паланку).

Нови, велики „камен спотицања” уследио је српским нападом и поразом 1885. године код Сливнице, на северозападном ободу

² Ради се о неколико уговора Србије са суседима 1866-1868. ради коначног ослобођења од османске власти.

Софијског поља, на средокраћи између српско-бугарске границе и Софије, коју су (Софију) у руско-османском рату ослободиле руске трупе 1878. године и која је 1879. године постала главни град аутономне Кнежевине Бугарске. Акција Србије којом је угрожавано ново бугарско политичко средиште била је неприпремљена, а образлагана је аргументима да је српска војска у Великој источној кризи ослободила то место и околину. Потом их је предала не Бугарима него руским трупама, да би на Берлинском конгресу били додељени Кнежевини Бугарској, по српском суду неправедно. Штавише, утисак неправде појачавала је чињеница да се тамошње становништво у то време махом осећало Србима и желело да буде у границама Србије.

Утилитарна војно-политичка сарадња у виду Балканског савеза успостављена је 1912. године како би се остварило ослобођење од заједничког великог непријатеља и вишевековног окупатора – Османског царства. Прво је потписан билатерални српско-бугарски уговор (потом су то учиниле и остале савезнице Црна Гора и Грчка), који је подразумевао обострану територијалну неповредивост и поделу области ослобођених од османске власти – најпре историјско-географске Старе Србије, као и Македоније под условом да она не буде конституисана као аутономна јединица.

Међутим, одмах после победе над „болесником са Босфора” у Првом балканском рату, у потаји тињајући геополитички ривалитет и претензије на исте територије су ескалирали у Други балкански рат. После српског тријумфа на Брегалници, Бугарска је доживела укупан ратни дебакл и губитак главног „улога” на који је претендовала – простора чија је окосница била физичкогеографски предиспонирана „вертикална” (меридијанска) балканска проходница и интегративна парадигма као геополитички аксиом – долине Вардара. Поделили су је Србија (горњи и средњи сектор долине, те кумановско-прешевска повија као веза са моравским делом) и Грчка (доњи део долине и ушће у Егејско море код Солуна као једне од најзначајнијих медитеранских лука).

У следећим ратовима – Првом и Другом светском – опет као експонент германског фактора, Бугарска је накратко успевала да оствари експанзионистичке амбиције, и то на рачун српских и грчких интереса, што је дугорочно произвело „злу крв” између три кључне балканске православне земље. То је онемогућило било какве идеје о гекултурном, геоекономском, геополитичком и геостратегијском

повезивању – у служби њихових аутохтоних и аутентичних интереса, а не у функцији балканских амбиција алохтоних великих и регионалних сила. Штавише, стравични бугарски злочини према цивилном српском становништву на југоистоку и истоку данашње Србије, те интензивна бугаризација у Старој Србији, продубили су анимозитете и учврстили непријатељске односе. Спорадични покушаји приближавања, по правилу, били су краткотрајни и завршавали су се без успеха. Такав је, на пример, био међуратни Нишки споразум 1923. године између Краљевине Бугарске и Краљевине СХС, који се чак и за његовог потписника са бугарске стране, премијера Александра Стамболијског, завршио трагично.

Убрзо по окончању Другог светског рата, уследила је хладноратовска, биполарна подела, те сходно томе и геоекономско, геополитичко и геостратегијско структурисање Балкана. Србија (у оквиру тзв. друге Југославије) и Бугарска нашле су се на две стране Гвоздене завесе, мада је титоистичка државна творевина „глумила” неутралност у појавном облику несврстаности, које је, *de facto*, имало глобалну прозападну функцију. Штавише, Југославија је 1954. године склопила Балкански савез са Грчком и Турском, чланицама НАТО-а од 1952. године, и тако постала неформална чланица Алијансе, тј. ушла у сферу интереса западног блока на челу са САД. Србија, која је у Југославији била у крајње подређеном положају и ништа није одлучивала о оријентацији заједничке државе, нашла се, у ствари, у најистуренијој позицији према чланицама супротстављеног пола под руским (совјетским) вођством – наспрам Мађарске, Румуније и Бугарске.

У сваком случају, баријера између српског и бугарског чињеница на Балкану била је све израженија, а два народа и земље, иако по много чему блиски, постајали су све удаљенији. Бугари су идеолошки, али и са становишта цивилизацијског и, што је не мање важно, геополитичког идентитета, били везани за компатибилан руски (совјетски) глобални пол моћи. С друге стране, Срби су имали потпуно другачију судбину – иако проруске историјске оријентације, православне верско-цивилизацијске припадности и телулократског геополитичког кода, а будући „заробљени” у оквиру титоистичке Југославије, они су више од четири деценије били у држави профилисаној против војног савеза ВУ (Варшавски уговор³)

³ Званичан назив: Споразум о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи (Договор о дружбе, сотрудинчестве и взаимној помоћи),

и економске групације СЕВ (Савет за узајамну економску помоћ⁴) којима је припадала Бугарска.

Када је Гвоздена завеса „подигнута” и „слегла се прашина” после рушења Берлинског зида, Србија (до 2006. године са Црном Гором у оквиру заједничке, резидуалне државе) и Бугарска поново су се нашле на супротним, испоставиће се све више конфронтира-ним странама. Овога пута било је то у обрнутим улогама. Бугарска се преоријентисала за 180°, усмерила се радикално прозапад-но и укључила се у доскорашњи непријатељском табор – у НАТО и ЕУ. Српске земље и народ, пак, суочили су се са вишедецениј-ском културном, политичком, економском, војном и сваком другом конфронтацијом са овим организацијама/отелотворењима Запада, анатемисани као „руски експонент” и „заступник руског малигног утицаја” на Балкану. Штавише, Бугарска је доследно извршавала налоге Вашингтона и Брисела да буде препрека за евентуалну по-моћ Русије Србији, да постави рампу „руском повратку на Балкан” из смера Црног мора, да у служби САД (чак и на сопствену штету) онемогући пролазак стратешког гасовода „Јужни ток” до Србије и даље, те да учини фундаментално важан непријатељски чин према Србима и Србији – да призна независност сецесионистичке држа-воидне творевине албанске националне мањине у косовско-мето-хијској области Србије.

Сви ови међусобни проблеми и неспоразуми, нарочито тери-торијална питања, ни у ком случају не би се смели заборавити ни-ти „гурати под тепих” и требало би да остану у култури памћења и једне и друге стране. Међутим, са становишта културно-цивилиза-цијске сличности и заједничких интереса у будућности не би било сврсисходно да буду вечна препрека приближавању две земље и на-рода, те неком степену геополитичког савезништва и интегрисања.

До недавно Срби и Србија били су чак у заједничкој др-жави (додуше наметнутој) са Словенцима и Хрватима са којима имају много мање сличности него са Бугарима и који чак, према Хантингтону, сходно религијској различитости припадају сасвим другом цивилизацијском кругу (Западном) од Срба и Бугара (Пра-вославном). То српско геополитичко мање хтење, а више морање, није онемогућило чак ни стравично страдање геноцидних разме-ра (србоцид⁵) од хрватске нацистичке сателитске НДХ. При томе,

⁴ Званичан назив: Совет экономической взаимопомощи

⁵ Појам је увео В. Умељић и детаљније објаснио његову адекватност (Умељић 2018, 31).

Срби од Хрвата трпе дугу историју антисрпске пропаганде, прогона, насилног католичења, деструктивног деловања против државе и свеобухватног расрбљивања (Степић 2014) и које је потврђено 1991-1995. године и које траје и данас.

С друге стране, садашња Бугарска је у економско-политичко-војним интеграцијама Запада, које су потпуно супротне не само бугарској цивилизацијској (Православној) и геополитичкој припадности (телурократској), већ и дугорочним националним интересима. Зар је логично да она – а то се односи и на Србију – буде „у друштву”, на пример, Португалије, Пољске, Норвешке и прекоокеанских Канаде и САД, а не Грузије, Арменије, Белорусије, Русије и осталих актуелних и будућих чланица динамичних организација као што су ШОС, БРИКС или ОДКБ? Стога се поставља питање: зашто у промењеним општим геополитичким условима Срби са Бугарима не би правили чвршће односе, сарадњу, савезништво и интеграције? Ако данас то изгледа утопистички, зар је то у будућности геополитичка јерес? Или се, можда, коси са интересима и једног и другог народа и државе?

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРЕДУСЛОВИ СРПСКО-БУГАРСКОГ ПОВЕЗИВАЊА „ПО ПАРАЛЕЛИ”

Осим подразумевајуће жеље и амбиција оба народа и државе, првенствено њихових елита, за приснијим политичко-дипломатским односима, повезивањем на културном, просветно-научном, економском и другом плану, те обостране воље да се превазиђу наслеђене центрифугалне силе, потребан је никако еуфоричан, већ опрезан, рационалан приступ одређеном нивоу наднационалне геополитичке интеграције. У првом реду, као претходне, припремне радње, неопходно је свеобухватним „новим наративима” реафирмисати дуготрајно и смишљено занемарене сличности и сагласја – словенство, православље, језик и књижевност, музику, добросуседство, трансграничне манифестације, географско и историјско наслеђе, балкански *genius loci*, саобраћајну повезаност...

Сходно томе, требало би интензивирати све облике сарадње и веза, од политичких и привредних, до уметничких и спортских. Постоје услови, на пример, да се туристичке посете, које су се већ спонтано развиле у виду српских летовања на Црном мору и скијања у Банском и Боровцу, те бугарских боравака у српским бањама и на викенд-манифестацијама, прошире на међусобно упознавање

средњовековног црквено-споменичког наслеђа. Укратко, пре било каквог покретања интеграционих процеса, Срби и Бугари би морали да се после деценија индукованог удаљавања (поново) приближе.

Међутим, кључни услов јесте фундаментално мењање досадашњих и формирање нових глобалних и, последично, (тран)континенталних и регионалних геополитичких односа. Они се већ са извесношћу могу предвидети јер на то указују рецентни „знакови поред пута”. Сасвим је уочљиво да истиче „време Запада”, да је „Рах Америгана” на стрмој силазној путањи, те да је белодано јасно како је НАТО све мање ефикасан и како је чланство у том савезу све опасније, а да ЕУ губи кредибилитет и да није ништа више од америчког вазала и „макро-мостобрана” на западу Евроазије. Стога ће се све више постављати питање сврсисходности чланства Бугарске у тим организацијама, а нарочито евроатлантски пут Србије када велика већина српске популације томе пружа резолутан отпор, и то из вишедимензионалних разлога, а не само због подршке Вашингтона и Брисела сецесионизму косовско-метохијских Албанаца.

Будући да неће још дуго морати да мимо сопствених националних интереса слепо следе Запад и његову атлантистичку и експанзионистичку, а и милитантну антируску (и антикинеску) оријентацију на коју су биле приморане силом униполаризма као глобалног дисбаланса, Бугарска и Србија не би требало да пасивно чекају „нове геополитичке реалности”, већ да се вишедимензионално припремају за редефинисање својих односа у складу са њима. Наиме, сада већ не изгледа тако неоствариво да Европи неумитно долази пост-НАТО и пост-ЕУ будућност, што подразумева темељно геополитичко и геостратегијско реконфигурисање Балкана, а нарочито постјугословенског простора (Степић 2021а, 183-229). Са америчком пренапрегнутошћу и слабљењем на глобалном нивоу, и НАТО ће све више бити у регресији и губити *raison d'être*, док ће ЕУ као његова економско-политичка пројекција тешко задржати већ начет ниво интегрисаности. Смер трансформисања ЕУ биће у све лабавију, нефункционалнију и изнутра антагонизованију творевину, чија ће како-тако кохезиона перспектива бити Европа-нација, а фрагментациона Европа-региона.

Историјско искуство је показало како би у таквој Европи, а нарочито на Балкану, било веома опасно да наступи геополитички вакуум. Једну силу у повлачењу, у конкретном случају САД, по правилу замењује друга сила у наступању – не само по принципу географске близине, већ првенствено по геополитичким постулатима,

то је Русија. Следствено, упоредо са потискивањем једног, нужно се успоставља нови (суб)поредак на евроазијском мега-копну. У његовом балканском фрагменту би своје место требало да нађу Бугарска и Србија. Будући да би деконструкцијом униполарне евроатлантске „ахитектуре” засноване на таласократском принципу било геополитички логично да у новој „блоковској (мултиполарној) структури света” Европа буде обухваћена телурократским евроруским „блоком” (Stepić 1997, 37-41), а Балкан подељен на неколико постмодерних интересних сфера сличних тзв. великим просторима. Највећи део Балкана – било да државе које га чине остану у садашњим, мање-више неконсеквентним границама, било да буде политички-територијално реконфигурисан више у складу са етно-историјским принципом – припао би Руском великом простору (Stević 2021a, 193-194). Тако би се бугарска и српска држава нашле у склопу исте геополитичке целине.

Штавише, приликом глобалних и континенталних прекомпозиција уобичајено следе нова разграничења на Балкану, а у складу са измењеним односима моћи и интересима силе или сила које њиме доминирају. С обзиром на фундаменталне, данас не више тако недокучиве, већ препознатљиве геополитичке промене, сасвим је могуће да и Бугарска и Србија буду у измењеним границама:

1. Тако, на пример, Бугарска у садашњем територијалном опсегу испуњава предуслов формирања и функционисања српско-бугарског повезивања „по паралели”, али се не може искључити њено евентуално проширење на део Добруце на југоистоку Румуније, на источни погранично-планински појас данашње Северне Македоније, те на неке области Тракије – западне у Грчкој и источне у Турској. То не мора нужно бити насилним путем, нити предмет искључиво бугарске амбиције, већ интерес неке велике силе – нпр. Русије – да територијално компензује, оснажи, награди, (поново) привуче и учини поузданим свог словенско-православног експонента на Балкану. Нарочито зато што он има неупитне географски предиспониране компаративне геополитичке и геостратегијске предности: контролише најдужи, средишњи сектор западне црноморске обале и значајан део десне обале Дунава и јужне стране доњег Подунавља. Такође, налази се на релативно малој раздаљини од басена источномедитеранског Егејског („топлог”) мора и опсесивног руског циља – Мореуза. Није ништа мање важно што припада блиском, другом „концентричном кругу” шематизовано схваћених руских сфера

интереса. Наравно, максималистичке претензије великобугарских кругова су далеко већег просторног обима, па и према тзв. западним покрајинама које су унутар актуелних граница Србије, али би на њих заједничком вољом, активностима и уговорима требало „заборавити” у име дугорочнијих и вреднијих геополитичких интереса.

Ergo, не би то била „Велика Бугарска”, већ би се формирао евентуално неки облик „Проширене Бугарске”.

2. С друге стране, Србија у садашњим тзв. АВНОЈ-ским границама не испуњава у потпуности аналоган интегративни геополитички предуслов. Она јесте важна централна балканска држава под чијом је контролном кључни сектор проходнице регионалног и (транс)континенталног значаја, те традиционално манифестује снажна пијемонтска својства, али је континентална, затворена, територијално редукована и фрагментирана, са веома израженим центрифугалним претњама. У ствари, Србија је принудни (пост)југословенски резидуум, тј. силом униполарне доминације ненаклоњеног Запада под америчким вођством политички, економски, медијски, војно и на све друге начине онемогућена да на рушевинама Југославије окупи остале српске земље у интегралну српску државу. Стога би у повољнијим општим геополитичким условима које рецентни догађаји наговештавају она најпре морала да доведе у питање и са великим долазећим силама покрене ревизију начина „разби-распада” Југославије, али не да би се она реуспоставила, већ да би се редефинисао принцип формирања нових држава из бивших федералних јединица и њихових граница. Другим речима, оно што је Запад још на почетку тзв. униполарног тренутка Србима онемогућио, требало би у епохално новој мултиполарној констелацији и уз помоћ предводника тог новог поретка (и балканског субпоретка) остварити – српску државу у апоксимативним спољним границама српских земаља, укључујући и излазак на Јадранско море као круцијалну чињеницу. Она би проистекла из темељно реконфигурисаног некадашњег југословенског простора, а то би, такође, подразумевало територијално редуковање или „утапање” неких вештачких, неодрживих данашњих „државоида” („балканида”) у нове творевине (Степић, 2021а, 196-220).⁶

⁶ Предлог територијалне конкретизације реструктурисања постјугословенског простора видети на картама на стр. 202 и 203.

Ergo, не би то била „Велика Србија”, већ би се формирао евентуално неки облик „Српске Федерације” (Степић 2021а, 210-220).

Ако би се остварила ова два важна регионална политичко-територијална (пред)услова, српско-бугарско чвршће повезивање, савезништво и нека варијанта „хоризонталне интеграције” била би сврсисходна и дала би резултате на многим пољима, најпре комуникацијским, културно-цивилизацијским, енергетско-цевоводним, економским и нарочито геополитичким. Посредничка улога обе те државе дуж правца југоисток-северозапад не би ништа изгубила на својој важности – напротив(!) – али би интермаријумска, црноморско-јадранска, „попречна” димензија исток-запад могла да постане исто тако или чак и наглашеније значајна. То проруско бугарско-српско „двоморје” постало би брана проамеричкој геополитичкој и геостратегијској отворено антирусској (и крипто-антиевропској) конструкцији балтичко-јадранско-црноморског „гломорја”, са „теменима” у Пољској, Хрватској и Румунији, а која има историјско-геополитичке корене у идеји Међуморја, односно Међуевропе (Степић 2023, 109-111). Бугарско-српска геополитичка *puzzle*-творевина имала би капацитет да Русији и Кини буде исходиште балканског евроазијског вектора, упориште сузбијања америчке регионалне и европске доминације, у функцији обуздавања вестернистичког и таласократског „потопа”, те сигуран експонент и залог балканског укотвљења тих сила у напону снаге. Упоредо, простирући се упореднички од Црног до Јадранског мора, баражирали би како атлантистичке, тако и историјски доказано деструктивне германске *mitteleurop*-ске, експанзионистичке, југоисточне амбиције Такође, била би баријера неоосманистичким реминисценцијама (Танасковић 2010) о „Зеленој трансверзали” продора према југозападу ради постизања великотурске „стратегијске дубине” (Davutoğlu 2001) као заметка будућег глобалног „исламског Heartland-a” (Степић 2017, 57-80).

Интеграциона осовина две државе постао би највећим делом маричко-нишавско-западноморавско-дрински правац, физичкогеографски предиспониран. У ствари, истинску „кичму” представљали би тим речним долинама трасирани саобраћајни коридори, тј. постојећи, у изградњи и планирани високо рангирани друмски правци исток-запад. Једно исходиште била би бугарска црноморска лука Бургас, која је са Софијом повезана аутопутем „Тракија” (паневропски Коридор 8, који се од Пловдива поклапа са делом

Коридора 4). Од Софије продужава се до Ниша Ц-краком Коридора 10 и то представља не само саобраћајно, већ и геополитички веома важну српско-бугарску трансграничну „копчу” где би требало да баријерност и процедуре постану крајње поједностављени. Између Ниша и Појата кратко би се користила основна траса Коридора 10 (Београд-Солун). Потом би се од рачвања код Појата до Чачка (Прељине), односно до Пожеге, наставила на делимично изграђен тзв. (Западно)Моравски коридор.

То је, исто тако, круцијална, за сада недостајућа „карика” упоредничког повезивања, важна не само за хипотетичку блискију српско-бугарску будућност, већ и за кохезију саме Србије (Степић 2021б, 11-17). Даље, комуникацијска и геополитичка конекција доспевала би до исходишта на обали Јадранског мора са два перспективна такође трансгранична крака који би наметнуте, неетничке границе између Србије, Црне Горе и Републике Српске (БиХ) требало да учине прво крајње пропусним, потом апсурдним и на крају реликтним. Једним, главним краком, посредством Колашина и Подгорице делимично изграђеним аутопутем „Принцеза Ксенија”, стизало би се до лучког града Бара (делом колоквијално названог Коридора 11 Београд-Јужни Јадран). Другим рачвањем, посредством Ужица и Вишеграда, те делом планираног „кружног аутопута” (или „брзом саобраћајницом”) Београд-Котроман-Сарајево-Рача-Београд, те потом уз Дрину, кроз Фочу и Требиње, доспевало би се до Дубровника⁷.

Ова црноморско-јадранска трансбалканска „хоризонтална” спона могла би да постане „жила-куцавица” бугарско-српског приближавања, повезивања и интеракције, али свакако не „сутра”, већ у ближој или даљој перспективи која дромолошки зависи од преобликовања светског система. Она би могла у сличне проевроазијске сврхе да има парцијалне, секторске алтернативе и/или мање-више паралелне правце (нпр. подунавско-посавски). Насупрот томе, већ постоје и могле би да се умноже изразито конкурентске и баражне целокупне трасе или деонице проатлантистичког карактера (нпр. Егнација аутопут, Јадранско-јонски аутопут, албанско-северно-македонски сектор Коридора 8, тзв. НАТО-аутопут Драч-Тирана-Приштина-Подујево...). Стога је у врхунском интересу кључних

⁷ У специфичним геополитичким околностима, од Вишеграда би алтернативни правац био до Сарајева, а онда делом паневропског Коридора 5, превојем Иван-седло (967 мнв), низ долину Неретве, посредством Мостара до луке Плоче.

евроазијских сила – у првом реду Русије и Кине – које настоје да окончају америчку доминацију у Европи, тј. да демонтирају европски „макро-мостобран” САД у виду ЕУ и НАТО, да на ефикасан начин допринесу успостављању ове бугарско-српске комуникацијско-геополитичке „кичме”. Уз све проблеме и опструкције, модел гасоводног умрежавања указује на пут до тог циља.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ: УМЕСТО ИНТЕГРАЦИОНОГ УТОПИЗМА – РЕАЛИЗАМ И РАЦИОНАЛИЗАМ

Савремена Бугарска је пример државе-аномалије и има све одлике типичне растрзане државе (хантингтоновска *torn country*) – иако несумњиво припада Православној цивилизацији Истока и има геополитички идентитет телуократског евроазијства, у чврстом је „загрљају” ЕУ и НАТО као два отелотворења римокатоличко-протестантског, тј. све више антихришћанског Запада. Штавише, она дисциплиновано извршава вашингтонско-бриселске налоге, често и на штету сопствених стратешких интереса (нпр. онемогућавање изградње гасовода Јужни ток; антируски ангажман у украјинској кризи...). То је тренутна бугарска реалност. Упркос томе Бугарска с времена на време, неким индикативним гестовима, показује да то чини нерадо и у сврху тренутног националног прагматизма, те да ће се у промењеним околностима на светској сцени несумњиво вратити на логичне геополитичке позиције. У том контексту, блискост са Србијом и наклоност према њој не долазе у питање.

Савремена Србија, пак, скупштинском резолуцијом из 2007. године одредила је своју војну неутралност (*Резолуција Народне скупштине...*, 2007) „из експлицитно наведених анти-НАТО разлога” (Степић 2022, 103), иако се показало да то у пракси није баш тако (нпр. знатно више вежби и других активности има са НАТО-ом него са другим странама). Такође, настојећи да „ескивира” последице ненаклоњености Запада, Србија је декларативно „на европском путу” и прокламује да јој је „ЕУ стратешко опредељење”, мада је то „немогућа мисија” јер је цена ЕУ-интеграције недвосмислено, ултимативно постављена – противуствано нарушавање територијалне целовитости прихватањем независности „косовске државоиде”, те радикална преоријентација на антируски курс. То је тренутна српска реалност. Знајући ове позиције Србије и Бугарске, могло би се закључити да су оне на дијаметрално супротним странама и да

је, сходно томе, не само немогућ било какав интегративни покушај, већ и елементарна билатерална сарадња. Међутим, није тако.

Будући да је геополитички положај две земље, укључујући и међусобне односе, резултат још увек наглашене, али у знатној мери релативизоване доминације Запада на Балкану, процес и садржина њиховог приближавања, повезивања и неког облика интегрисања биће директно сразмеран темпу деатлантизације Балкана. Стога би ток и смисао балканске пројекције глобалних трансформација и Бугарска и Србија треба да будно прате, прилагођавају им се и учине све што је у њиховом домену да у име обостраних интереса успоставе што боље односе. Свакако не би требало срљати у притворне, вештачке, наметнуте и неодрживе интеграције (кон) федералног типа – нарочито заборављајући негативна историјска искуства – већ што више активирати културно, научно, просветно, саобраћајно, привредно, трговинско, туристичко и друго повезивање, а нарочито тренутно и дугорочно реаговање на регионалне изазове какви су енергетски, еколошки, мигрантски, безбедносни... А најпре би Срби и Бугари, као први суседи, требало да се поново добро упознају.

ЛИТЕРАТУРА

1. Видојевић, Зоран. 2012. „Згариште Југославије, шта на њему настаје и проблем историјске алтернативе”. У *Разбијање Југославије*. ур. Живојин Ђурић, Милош Кнежевић, Милан Јовановић, 183–218. Београд: Институт за политичке студије
2. Davutoğlu, Ahmet. 2001. *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. Istanbul: Küre Yayinlari
3. Матић, Бранислав. 1995. „Геополитички кључ за судбину ‘верига света’”. У *Тајна Балкана*, ур. Бранислав Матић, 7–14. Београд: Студентски културни центар
4. Pavić, Radovan. 1973. *Osnove opće i regionalne političke geografije, geopolitike i geostrategije*. први dio. Zagreb: Fakultet političkih nauka, Sveučilište u Zagrebu
5. *Резолуција Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*. Народна скупштина Републике Србије, Београд, 2007. <https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=80729> (19.12.2023)
6. Stepić, Milomir. 1997. „Buduća blokovska struktura sveta”, *Ekonomika*, 1-2/97: 37–41.

7. Степић, Миломир. 2012. „Српске земље у балканској апликацији Стратегије обуздавања: југословенска и постјугословенска ‘формула’“. У *Разбијање Југославије*. ур. Живојин Ђурић, Милош Кнежевић, Милан Јовановић, 259–291. Београд: Институт за политичке студије
8. Степић, Миломир. 2014. „Век расрбљивања Балкана – геополитички узроци и последице“, *Политичка ревија*, 41 (3): 1-23.
9. Степић, Миломир. 2017. „Исламски *Heartland*“, *Српска политичка мисао*, 55 (1): 57-80.
10. Степић, Миломир. 2018. „Геополитички смисао југословенства и југословенске државе“, У *Историја једне утопије: 100 година од стварања Југославије*. књига 2. ур. Никола Маринковић, 297–319, Београд: Catena mundi
11. Степић, Миломир. 2021a. „Геополитичка перспектива реконфигурације постјугословенског простора“, *Национални интерес*, 40 (1): 183-229. doi.org/10.22182/ni.4012021.6
12. Степић, Миломир. 2021b. „Западно Поморавље – географски предиспонирана карика ’попречног’ интегрисања Балкана“. У *О развоју комуникација у Западном Поморављу: правци истраживања, архивска грађа*. ур. Лела Павловић, 11-17, Чачак: Међуопштински историјски архив Чачак
13. Степић, Миломир. 2022. „Целисходност војне неутралности Србије као инструмента стратешког одвраћања у контексту глобалних геополитичких трендова“. У *Неутралност и стратешко одвраћање*. прир. Вељко Благојевић, 103–116, Београд: Медија центар „Одбрана“
14. Степић, Миломир. 2023. „Опстајати у Међуевропи: српско питање од старе до нове биполарности“, У *Крај новог светског поретка (1989-2022)? Србија и Република Српска у светскоисторијским променама*. ур. Слободан Антонић, 107–131, Вишеград/Андрићград: Андрићев институт
15. Степић, Миломир. 2023. *Геополитички појмовник Балкана*. Београд: Catena mundi
16. Танасковић, Дарко. 2010. *Неоосманизам: доктрина и спољнополитичка пракса*. Београд: ЈП Службени гласник; Службени гласник Републике Српске
17. Умељић, Владимир. 2018. *Балкански гамбит Ватикана*. Београд: Catena mundi

Milomir Stepić

THE SERBO-BULGARIAN AXIS OF 'HORIZONTAL' INTEGRATION OF THE BALKANS: OPPORTUNITIES AND LIMITATIONS

Summary: *Serbo-Bulgarian relations went through ups and downs – from cooperation and alliance, to competition and mutual conflicts. That heavy historical burden still affects mutual cooperation today, and even more so the fact that Bulgaria is in the firm „embrace” of the EU and NATO, while Serbia is not, at least formally. Therefore, for future, more intensive connections between the two countries, in accordance with their mutual interests, it is necessary to fulfill numerous prerequisites and overcome limitations, i.e. realize advantages and eliminate handicaps. First of all, the global geopolitical trend should continue, which neither Serbia nor Bulgaria can greatly influence. This means that, along with the global regression of Euro-Atlanticism, its dominance will also end in the Balkans, where in the post-Western period, the Eurasian powers, primarily Russia, will take the lead. In this context, Russia will strongly benefit from the reorientation from the meridional to the parallel direction of the Balkan connection and the establishment of the Black Sea-Adriatic intermarium connection. Its core will be represented by the Serbian and Bulgarian states, perhaps with somewhat changed borders. The highly ranked existing and planned traffic corridors should serve as a cohesive „axis”, mostly geographically predisposed to the valleys of the Marica, Nišava, Velika and Zapadna Morava, and Drina rivers.*

Key words: *integration process, latitudinal direction, historical obstacles, geopolitical interests, Serbia, Bulgaria, Balkans.*